

“Gitmek mi Zor Kalmak mı?": Avrupa'ya Erkek Göçü ve Geride Kalan Kadının Gözünden Göç Deneyimi

“Which is More Difficult? Staying or Leaving?": Male Migration to Europe and Experiences of the Women who are Left Behind

Sibel KALAYCIOĞLU* Kezban ÇELİK** Fatma Umut BEŞPINAR***

Öz

Bu çalışma, Avrupa'ya göç eden erkeklerin geliştirdikleri stratejilerin geride kalan aileler, özellikle kadınlar üzerine olan etkilerini incelemektedir. Göç eden erkeklerin ve geride kalan kadın ve çocukların, eş ve babalarının göç sürecini nasıl deneyimlediği ve bu süreçte giden ve kalanın geliştirdiği stratejiler çalışmanın konusudur. Konya'nın çalışma kapsamında ele alınan ilçe ve beldelerinde erkek göçü 1960'lardan bugüne kadar sürmektedir. Bu şekilde yasal olmayan yollarla göç edip, Avrupa ülkeleri vatandaşı olan kadınlarla “anlaşmalı” evlilikler yaparak bu ülkelerde çalışma izni kazanan erkeklerin geride kalan dini nikahlı eşlerinin, geleneksel ilişkiler ağının bir parçası olarak deneyimlediği zorluklar bu çalışmada ele alınmaktadır. Göç eden erkekle eşi ve çocukları arasındaki tüm aile ilişkilerini ve dinamiklerini dönüştüren göç deneyimi, geride kalan kadınların ifadelerine dayanarak incelenmektedir. Kadınların eşlerinin göç deneyimine bağlı olarak değişen “kadınlık” ve “erkeklik” algıları, toplumsal cinsiyete bağlı aile içi iş bölümüne bakışları, deneyimleri ve bu sürecin çocuklara etkileri bu çalışmada ele alınmaktadır. Çalışma, 2009 yılında yapılan Konya il merkezi ile Konya iline bağlı Cihanbeyli ve Kulu ilçelerinde yer alan 5 beldede saha araştırmasına dayanmaktadır. Saha çalışması çerçevesinde eşleri 1990'lardan sonra çeşitli Avrupa ülkelerine göç eden 30 kadın ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşülen kadınlara kartopu yöntemi ile ulaşılmıştır. Çalışmanın bulguları arasında en dikkat çekici nokta, eşi göç etmiş kadının geleneksel yapının tercihi dışında güçlendiği, toplumsal yaşama katılımının arttığı, çocukların eğitimi ve gündelik yaşamları üzerine söz sahibi olduğudur. Ancak bu geleneksel yapı içinde göçe bağlı aile dinamikleri ve kadının toplumsal rolündeki tüm değişim kadın ve çocuklar için epey sancılı bir deneyimdir. Tüm aile bireyleri tarafından deneyimlenen zorluklara rağmen bu

* Doç. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, ksibel@metu.edu.tr

** Yard. Doç. Dr., 19 Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, kezban.celik@omu.edu.tr

*** Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, bespinar@metu.edu.tr

göç formunun üç kuşaktır süregelmesi ulus ötesi göç politikaları, eşitsiz bölgesel kalkınma ve toplumsal cinsiyete dair kurallar koyan geleneksel değerler ve normlar gibi etkenlerle erkek ve kadını farklı boyut ve biçimlerde baskılayan etkenlere bağlıdır. Avrupa ülkelerinde son dönemde artan dışarıya kendini kapatan göç politikalarının bir sonucu olan çalışma izninin ancak evlilik yoluyla elde edilir olması, Konya'da geride kalan yerel topluluğun tüm sosyal örüntüsünün dinamiklerini ve dengelerini değiştirmektedir.

Anahtar sözcükler: Ulus ötesi göç, aile dinamikleri, toplumsal cinsiyet rolleri, “anlaşmalı” evlilik, Avrupa, Konya, Kulu, Cihanbeyli, göç politikaları, kadın, erkek

Abstract

This study examines new forms of international migration and the strategies developed by “single” male migrants, by taking into account the effects of these strategies on other family members who are left behind, especially the wives. The main objective is to understand the experiences and strategies developed by “single” male migrants, their wives and their children during the migration process. The research area consists of five towns connected to two districts (Kulu and Cihanbeyli) located in Konya where a high rate of “single” male migration has been observed since the 1960s. The study analyzes the difficulties experienced by the wives who are left behind and are married through unregistered religious ceremonies formed within the network of traditional relations. Overall, marriage is treated as a migration strategy. “Single” male migrants marry European female citizens as an easy way to obtain work permissions. The migration experiences, which have influenced the family relations and dynamics between migrating men, their wives and children, examined in this study are based on the narratives of the women/wives. Women’s changing perceptions of “femininity” and “masculinity” and of gender based division of labor within the family, are examined in this study with their possible effects on children. The fieldwork was conducted between June and August, 2009, which included a total of 30 in-depth interviews realized with women whose husbands have migrated to Europe after the 1990s. The interviewed women were reached through the snowball technique. The most striking finding is that women are empowered beyond the traditional structure in their participation into the social life, their role in the decision-making process about children’s education –type and duration of education– and their initiative on their own daily life experiences. However, such migration related changes in the social roles of women and family dynamics also turn into a painful experience for the women and children within the traditional structures and values. This migration strategy has been continuing for three generations in spite of all the troublesome experiences and difficulties. It is argued that major factors behind this ongoing process are the trans-national migration policies, unequal regional development, and traditional values/norms which put pressure on both women and men, although in different forms and dimensions. As a result of European migration policies, which increasingly try to restrict immigration, marriage with European women remains the only viable strategy to obtain work and residence permits. As a direct outcome, this form of migration is changing the balance and the dynamics of social patterns of a local community in Konya.

Keywords: Trans-national migration, family dynamics, gender roles, arranged marriage, Europe, Konya, Kulu, Cihanbeyli, migration policies, woman, man.

Giriş

Uluslararası göçün, göç veren ülkeye toplumsal, ekonomik ve politik etkileri göç literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Aile parçalanmasını beraberinde getirebilen uluslararası göç dinamikleri/stratejileri ve bunların aileye etkisi, uluslararası göç alanında yapılan çalışmalar kapsamında ele alınmaktadır. ABD ve Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşen ve “çekirdek aileyi geride bırakan yetişkin göçü” üzerine literatürde, genellikle uluslararası göçün ailelere olan etkisi, göçmenlerin ailelerine ekonomik destekleri ile baba/anne yoksunluğunun çocuklara olan etkileri gibi konular üzerine yoğunlaşmaktadır (Hoodfar, 1997; Bock ve Johnson, 2002, Sadiqi ve Ennaji, 2004; Desai ve Banerji, 2008). Türkiye’de göç literatürüne baktığımızda ise yalnız erkek göçü ve bunun aile dinamiklerine olan etkisi konusunda yeterince çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu çerçevede bu çalışma, ulus ötesi erkek göçünün geride kalan kadın ve çocuklara etkileri konusunda Türkiye’de olan literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın literatüre bir diğer önemli katkısı, erkek göçünde izlenen stratejilerden biri olan göç edilen ülke vatandaşları ile “anlaşmalı evlilik” pratiğinin, geride kalan eşle çocukları ve onlarla olan ilişkileri nasıl etkilediğini dikkate almasıdır.

Bu çalışmanın kapsamında ele alınacak Konya örneğinde, göçmenlerce birden fazla stratejinin devreye sokulduğu göç sürecinden kadınlar birçok boyutta etkilenmektedir. Öncelikle, göç eden erkeklerin Avrupa ülkeleri vatandaşı olan kadınlarla “anlaşmalı” evlilikler yapabilmeleri için kendilerinden boşanmasını kabul eden ya da böylesi bir durumun varlığını baştan bilerek dini nikahla evlenen kadınlar, evliliğin getirdiği yasal haklardan yoksun kalmaktadırlar. Avrupa ülkesinde Türkiye’deki eşe ve aileye “anlaşmalı” olduğu vurgulanan bir evliliği, çalışma izni elde etmek için gerçekleştiren göçmen erkek, Türkiye’deki eşten boşanmak ve Avrupa ülkesi vatandaşı bir kadınla evlenme işlemlerini bir göç ve göç edilen ülkede çalışma izni kazanma stratejisi olarak izlemektedir. Bu göç stratejisinin Türkiye’deki kadın için yasal, sosyal ve ekonomik sonuçları dikkat çekicidir. Avrupa’da gerçekleşen “anlaşmalı” evlilikler yasal çerçevede tanınmakta ve belli hakları eşlerden ikisine de sunmaktadır. Oysa ki, Konya’da geride kalan eşle yaşanan evlilik kadınlar tarafından “hakiki” evlilik olarak ifade edilmesine rağmen, yasal hak çerçevesinde tanımlanmamakta ve erkeklerin inisiyatif ve isteklerine bağlı olarak deneyimlenmektedir. Bu göç pratiğinde kadınların yasal açıdan evliliğin getirdiği haklara sahip olmaması veya boşanma sonrası yitirmesi kadınların geleceğe yönelik ciddi endişe duymalarına neden olmaktadır. “Anlaşmalı” evliliklerin “anlaşmalı” olmaktan çıkıp gerçek bir evliliğe dönüştüğü noktada Konya’da geride kalan kadınlar evliliklerinden ve eşlerinden hiç bir hak talep edememektedirler.

Bunun yanı sıra, yetişkin erkeklerin ailelerini geride bırakarak göç etmesi ve orada “anlaşmalı” evlilikler gerçekleştirmesi, Konya’daki ailenin gündelik yaşamını, özellikle de aile içi işbölümü, güç dengeleri, kadın-erkek rolleri, annelik/babalık, erkeklik/kadınlık algıları ve pratikleri gibi tüm aile içi dinamikleri dönüştürmektedir. Göç eden erkeğin yokluğu, kadının yaşamında birçok zorlukla tek başına mücadele etmesi gerekliliğine yol açmaktadır. Genellikle erkeğin ailesinin yanında yaşayan kadın, erkeğin ailesindeki

yaşlıların ve kendi çocuklarının bakımından sorumlu olmakla birlikte, ailenin geçimi dışında geleneksel aile ilişkilerinin ve toplumsal düzenin erkekten beklediği sorumlulukları da yerine getirmektedir. Kadın tarafından “fedakârlık” olarak algılanan bu süreç, bazen yıllarca görüşmeden sadece maddi yardım şeklinde, bazen düzenli telefonlaşma, yıllık izne gelme ve para gönderme şeklinde yaşanmaktadır. Eşlerinin yurt dışında Avrupa'daki eş ve aileleriyle kalması ve bir süre sonra ekonomik olarak da tüm desteğin kesilmesi ihtimali, kadınların en büyük endişelerinden biridir.

Göç literatüründe temel teorilerin, göçün nedenleri ve göç alan ülkeye etkileri üzerinde durduğunu görüyoruz. 1950'lerden itibaren literatüre egemen olan genel yaklaşım göçün nedenlerini yapısal ve bireysel faktörler üzerinden açıklamaktır. Makro yaklaşımlar ekonomik kalkınma modellerine, sermaye ve emeğin bölgesel olarak eşitsiz dağılımına, merkez ile çevre arasında asimetrik bağımlılık ilişkilerine, göç gönderen ülkelerdeki yüksek işsizlik veya düşük ücret gibi itici faktörlerle, göç alan ülkelerdeki kronik düşük ücretli işgücü gereksiniminin bir araya gelmesi gibi açıklamalar üzerinde durmaktadır (Lewis, 1954; Lee, 1966; Piore, 1986). Bireysel açıklamaları öne çıkaran neo-klasik ekonomik yaklaşımlar ise, temel olarak göçün tarihsel nedenleri ve göç alan ve veren ülkelerin göç politikalarına odaklanmak yerine, bireylerin ‘rasyonel’ karar mekanizmaları ile göç öncesi ve sonrası koşulları dikkate almaları ve hesaplamaları çerçevesinde göç olgusunu açıklamaktadır (Todaro, 1969; Borjas, 1977; Barnum ve Sabot, 1975). Eğitim, beceri gibi kişisel özelliklerin göç kararı ve göç süreçlerini anlamakta öne çıktığı Chiswick'in (1980) kuramsal yaklaşımı yine bireysel açıklamalar üzerine oturmaktadır.

Toplumsal ağların göç olgusundaki önemine dikkat çeken yaklaşımlar (MacDonald ve MacDonald, 1974; Portes, 1981; Grieco, 1987; Burt, 1992; Fernandez-Kelly, 1995) aile, akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerinin göç olgusuna ivme kazandırdığı ve göç süreçlerini şekillendirdiğini ileri sürmektedir. Gerçekleştirilen araştırma açısından özellikle hane ve aileye yapılan vurgu önemlidir. Şöyle ki; Wallerstein ve diğerlerinin (1979) belirttiği gibi her ne kadar kapitalist dünya ekonomisinde işgücü bireyler üzerinden gelişse de, işçiler bireysel tercihler ve hesaplamalar yerine hanehalkının bir üyesi olarak göç sürecini deneyimlemektedirler. Göç kararlarında, zamanlamalarında ve izledikleri stratejilerde hanehalkının, akrabaların ve diğer cemaat üyelerinin etkileri tartışılmazdır. Bu konuda Bach ve Schraml'in (1982) eleştirisi önemli bir noktaya dikkat çekmektedir. Aile, akrabalık ya da cemaat, sadece ekonomik birimler değil, sosyal ve kültürel özellikleri ile kompleks yapılardır. Bireyin bu ağlar ile kurduğu ilişki sadece ailenin maddi havuzuna girdiyi arttırmak noktasına indirgenemeyecek karmaşıklıkta yaşanmaktadır. Ayrıca sadece ücretli çalışanın sağladığı maddi katkılara yapılan vurgu aile üyelerinin diğer katkılarının gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. Özellikle feminist literatür, ücretli çalışan göçmenin hane bütçesine katkısına yapılan vurgunun geride kalan aile üyelerinin ekonomik ve sosyal katkılarını gözardı etme eğiliminde olduğuna dikkat çekmektedir. Bir diğer yaklaşım, bireyin göç deneyimini aile ve diğer toplumsal ilişkiler çerçevesinde ele alırken, siyasi ve ekonomik arka plana oturtmaktadır (Wallerstein, 1979; Wood, 1981). Bu teorik yaklaşımda, işgücü piyasasının dinamikleri, devlet politikaları ve diğer kurum-

sal yapıların etkileri, gözardı edilmemektedir. Bu açıdan yaklaşıldığında göç, bireyin yer aldığı toplumsal ağlar ve kurumsal yapıların farklı dinamikleri çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Göç literatüründe erkek işçi göçü ve onu takip eden aile bileşimine dair çalışmalar, 1990'larda yerini ailesini geride bırakarak göç eden kadın göçmenlere ilişkin çalışmalara bırakmıştır (Kofman ve diğerleri, 2000; Ehrenreich ve Hoschild, 2002; Spitzer ve diğerleri, 2003). Bunda 1990'larda dünyadaki göçmen ve mültecilerin %50'sinden fazlasını kadınların oluşturması temel etkindir. Bu açıdan bakıldığında, 1990lardan itibaren uluslararası göçte hizmet sektöründe çalışan kadın göçü önemli bir yer tutmaktadır. Yapılan çalışmalar, Güney Asya'dan Kuzey Amerika'ya göç eden kadın göçmenlerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine paralel işler (çocuk ve yaşlı bakımı, temizlik işleri gibi) yapmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Yalnız erkek göçüne ilişkin çalışmalara ise, özellikle Meksika'dan Amerika sınırına illegal göç sürecinde rastlıyoruz (Donato, Durand ve Massey, 1992; Donato, 1993; Singer ve Massey, 1998). Meksika'dan Amerika'ya göç sürecinde kadın ve erkek göçmenlerin karşılaştıkları zorluklar ve uyguladıkları stratejiler açısından farklılıkları karşılaştıran çalışmalar göç ve toplumsal cinsiyet ilişkileri açısından önemli bir açılım sağlamaktadır (Curran ve Saguy, 2001). Cerruti ve Massey'nin (2001) çalışması göç ve toplumsal cinsiyet ilişkisini, kullanılan toplumsal ağların niteliği ve yoğunluğu, karşılaşılan zorluklar ve uygulanan stratejiler açısından ele almıştır.

Uluslararası göçün tarihsel dönüşümüne baktığımızda, 1950'den 1973'e dek, Avrupa'ya Türkiye, Yugoslavya, Magrip'ten göç eden sözleşmeli işgücü Avrupa'daki iktisadi sıçramanın başlıca nedenlerinden biridir. 1973 petrol krizine bağlı ekonomik durgunluğun sonucu olarak, 1970'lerden 1980'lerin ortasına dek Avrupa ülkeleri hükümetleri işçi alımını durdurmuştur. 1980'lerin ortalarından 2001'e dek Avrupa ülkelerine başvuran sığınmacılar, mülteciler ve kayıtdışı göçmenlerin artışına tanık olmaktadır (Toksöz, 2006). Avrupa Birliği ülkeleri göç olgusu ve göçmenlerin vatandaşlık hakları üzerine yasal, iktisadi ve sosyal düzenlemeler yapmışlardır. Avrupa Birliği kapsamında ortak göç ve sığınma politikalarının oluşturulması önem kazanmakta, buna paralel olarak, sınır kontrolleri arttırılmakta ve mültecilik kriterleri ağırlaştırılmaktadır. Özellikle kayıtdışı göçle mücadelede Schengen kriterlerinin işleyişi önem kazanmış, kayıtdışı yabancılara dair veri bankası, eğitim, çalışma ve ikamet konularında tasarılar hazırlanmıştır (Angenendt, 1999).

Bilindiği gibi, her ne kadar toplumsal, ekonomik ve siyasi dinamikleri dönüşse de, Türkiye'den uluslararası göç yeni bir olgu değildir. Türkiye'den göçe ilişkin çalışmalara baktığımızda, özellikle 1960-1970'lerde Türkiye'den Avrupa'ya işçi göçü şeklinde gerçekleşen göç dalgalarına yoğunlaşan çalışmalara tanık olmaktadır. 1970'lerde Türkiye'den Avrupa ülkelerine işçi göçünde Avrupa ülkelerinin işgücü pazarının taleplerinin şekillendirdiği toplu işçi alımları gözlenmektedir (Abadan-Unat, 2002). Toplu işçi alımlarında erkek işçi göçünü aile birleşmeleri takip etmiştir. 1960'larda Avrupa ülkelerinde göç politikası olarak uygulanan toplu işçi alımının, 1970'lerden itibaren durması ve aile birleşmelerinin giderek daha sert uygulamalarla kısıtlanmasının sonucu olarak

göçmenler farklı stratejileri devreye sokmaya başlamışlardır. 1990’larda siyasi sığınma şeklinde ortaya çıkan göç dalgası bu stratejilerin en önemlisidir. Bu göç dalgasında, yoğunluklu olarak Türkiye’den ailelerini geride bırakarak Avrupa ülkelerine daha önce göç etmiş mensubu buldukları etnik cemaatin desteğini alan erkek göçmenlerle karşılaşmaktayız (Abadan-Unat, 2002).

1990’larda Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler, artan işsizlik ve yoksulluk, Avrupa Birliği ülkelerine mülteci statüsü ve aile birleşmesi kapsamı dışında girmeyi imkansızlaştıran katı göç politikalarıyla bölgede giderek yükselen etnik, dinsel ve kültürel kimliklerin siyasallaşması vurgusu gözlenmektedir (Toksöz, 2006). Tüm bu etkenler etnik, dinsel ve kültürel kimliklere sahip sığınmacıların demokratik hak kullanımına ilişkin düzenlemeler ile birleştiğinde, Türkiye’den Avrupa ülkelerinde çalışmaya yönelik taleplerini siyasal nedenlere dayandıran göçmenlerde bir artış gözlenmektedir (Kaya, 2007). Etnik grupların oluşturdukları güçlü örgütsel, ailevi ve etnik ağlar; Avrupa ülkelerine bu tür sığınma taleplerinin sürekliliğini sağlamaktadır. Bu noktada, daha önceden göç etmiş etnik cemaat üyeleri ile Avrupa ülkelerinde bir dayanışma ağı oluşturmaktadırlar (Kastoryano, 2007).

Göç literatüründe genel eğilim, göç edilen ülkedeki sorunlara (entegrasyon, işsizlik, eğitim, kuşaklararası çatışmalar gibi) odaklanmak şeklinde bir yön izlemektedir. Oysaki bilindiği gibi uluslararası göç, sadece göç alan ülkede değil göç veren ülkede de toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümlere yol açmaktadır. Bu çalışma, son dönemde Türkiye’den Avrupa’ya kayıtdışı yaygınlaşan göçün Türkiye ayağındaki etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Göçe neden olan faktörler, belli haklara erişmekte kullanılan stratejiler ve göçün Türkiye’de kalan aile fertleri için maddi ve manevi etkilerini anlamak, göçe ilişkin daha bütünsel bir anlayışın oluşmasını sağlayacaktır.

Geleneksel toplumsal rejimin ilişki ağlarının bir parçası olan erkek göçmenin katı göç politikalarının hüküm sürdüğü Avrupa ülkelerinde geliştirdiği göç stratejilerinin geride kalanlara, özellikle kadına etkisine odaklanan bu çalışma, kuramsal olarak göçün tek bir birey tarafından gerçekleştirilse dahi bireysel bir deneyim olarak ele alınamayacağını benimseyen yaklaşımların (Wallerstein ve diğerleri, 1979; Bach ve Schraml, 1982) bir devamı niteliğindedir. Geride kalan aile, akrabalar ve cemaat göçün tüm boyutlarından etkilenmektedir. Göç deneyimi ve deneyimle başa çıkmayı mümkün kılan göç stratejileri göçün kaynağı ve göç edilen ülkelerdeki toplumsal, ekonomik ve politik yapılardan etkilenerek şekillenmektedir. Toplumsal cinsiyet rejimleri ve toplumsal cinsiyete dair roller ve ilişkiler bu süreci farklı şekillerde olsa da hem kaynak ülke, hem de hedef ülkede etkilemekte ve göç sürecinden etkilenmektedir. Bu çalışma, 1990’lardan itibaren Türkiye’den Avrupa ülkelerine göç eden kayıtdışı göçmenlerin, bu ülkelerde çalışma hakkı kazanmak için uyguladıkları stratejiler ve bu stratejilerin Türkiye’de bıraktıkları eşleri ve çocuklarına etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Böylelikle, yeni göç formları ve stratejilerin hem geleneksel aile yapısından hem de göç politikalarından nasıl etkilendiğini ortaya çıkarırken aynı zamanda kaynak ve hedef ülkede yeni aile formları ve dönüşmekte olan aile içi ilişkiler/rolleri ortaya koymaktadır.

Yöntem

Çalışma, 1990 sonrası Avrupa'nın çeşitli ülkelerine çeşitli yollarla göç eden evli erkeklerin geride kalan ailelerini incelemiştir. Eşleri olmadan yaşayan kadın ve çocukların deneyimlerini anlamayı hedefleyen çalışmada "niteliksel" yöntem kullanılmıştır. Çalışmada, niteliksel yöntemin tekniklerinden biri olan "derinlemesine görüşme" tekniği kullanılmıştır. Bu araştırmanın konusu gereği, yapılacak görüşmeler, "kartopu tekniği" ile belirlenmiştir. Kartopu tekniği, çalışma evreninin tam bilinmediği durumlarda amaca uygun bir kişiye ulaşılması ve diğer görüşülecek kişilere bu kişinin referansı ile ulaşılmasıyla uygulanmaktadır. Araştırma Konya'nın Cihanbeyli ilçesinden Yapalı, Kuşca, Göl-yazı köyleri ile Kulu ilçesinden Tavşancalı kasabasında yaşayan, eşi 1990 sonrası Avrupa ülkelerine göç etmiş ve orada "anlaşmalı" evlilikle çalışma hakkı elde etmiş kadınlarla yürütülmüştür. Araştırma kapsamında söz konusu yerleşimlerde yaşayan 30 kadınla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın saha aşaması Haziran-Temmuz 2009 tarihleri arasında yürütülmüştür. Görüşmelerde erkeğin göç sürecini daha detaylı anlayabilmek için kronolojik olarak göçün öncesi ve sonrasına dair ve bu süreçten kadının ve çocuğun gündelik yaşamının nasıl etkilendiğini anlamaya yönelik sorulardan oluşan bir soru yönergesi kullanılmıştır. Görüşmeler kadınların evlerinde gerçekleştirilmiş ve yaklaşık iki saat sürmüştür. Derinlemesine görüşmeler görüşülen kişilerin izni ile kayıt edilmiş ve analiz sırasında anonim hale getirilmiştir. Aşağıda kadınların tanıklıklarına dayanarak bulgular sekiz alt başlıkta irdelenecektir.

Bulgular ve Tartışma

Göç Süreci

Araştırmanın gerçekleştirildiği beldelerde göçün başlangıcı 1960'lı yıllardır. 1960'lar özellikle Almanya'nın işçi talebi ile göç geleneğinin başlangıç yıllarıdır. Başlangıçta Almanya, Fransa, Hollanda, Danimarka gibi ülkelerin işçi talebi ile bu ülkelere yönelen göç, zaman içinde bir yandan değişen göç politikaları, diğer yandan daha önce göç eden etnik grubun oluşturduğu çeşitli ağlarla sürmüştür. Başlangıçta çoğunlukla tek erkek göçü olarak başlayan göç deneyimi 1970-80'li yıllar arası göç sürecine erkek çocukların/oğulların katılımıyla sürmüştür. Geride bırakılan kadınlarla olan evlilik ise iki taraf arasında (eşler/eşlerin aileleri arası) anlaşmalı olarak dini nikah ile sürdürülmektedir. Geride kalacak kadın ile kıyılacak resmi nikah Avrupa ülkelerindeki kadınlarla evlenme işleminde "ayağa dolanacak" bir pratik olarak görülmekte, bu yüzden dini nikah taraflarca tercih edilmektedir.

Göç süreci içinde eşleri geride bırakmak önemli bir pratik ve gelenek halini almıştır. Hatta bu gelenek araştırmanın yürütüldüğü beldelerde üç kuşaktır yaşanmaktadır. 54 yaşındaki Ayşe bu geleneğin başlangıcına gönderme yaparak "Annemle benzer yaşadık. İkimizin hayatları da aynı. Sıkıntı çektik, yalnız çocuk yetiştirmek zorunda kaldık" demektedir ve 1960'lardan bugüne bölgede yurt dışına göçün olduğunu belirtmektedir. 12 yıllık evli olan ve eşi yurt dışına giden Fatma bu deneyimi yaşayan ikinci kuşak kadındır ve annesi ile aynı kaderi yaşadığını şöyle dile getirmektedir:

“Benim babam da Avrupa’daydı. 25 sene ordaydı. Biz hep bu köyde yaşadık. Babam Danimarka’ya gitmiş yaklaşık 45 sene önce. Babam öleli 20 sene oluyor. 1963’lerde falan direk Danimarka’ya gitmiş...2 senede bir gelip gidiyormuş. Orda da evliymiş... oturmayı aldıktan sonra kendine bir gavur kadın bulmuş. İsteyerek evlenmiş, mecburiyetten değil. Babamız bizim hiçbir çilemizi çekmedi. Zaten ben baba sevgisi görmedim. Aynı, çocuklarım da şimdi baba sevgisi görmüyorlar.” (33 yaşında).

Görüşülen kadınların ifadelerine bakarsak, göçün nedenleri bölgesel olarak eşitsiz kalkınma sonucu bölge köylerindeki iş ve istihdam olanaklarının olmayışı, Avrupa’ya göç etmenin sağlayacağı sosyal haklar ve iyi yaşam koşulları ile Avrupa’ya göç eden erkeklerin ve ailelerinin bölgede yarattığı gösterişli tüketim eğilimlerinin sonucu bölgede göç etmeye artan heves şeklinde özetlenebilir.

Görüşülenlerce iş ve istihdam olanaklarının olmayışı göçün en temel nedeni olarak dile gelmiştir. Araştırmanın yapıldığı köy ve beldelerde su yoktur, iklim şartlarına bağlı olarak tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Görüşülenlerin ifadesi ile “Bu topraklarda çalışarak iyi yaşam kurmak çok güçtür. Sanayi gelişmemiştir, ücretli işçilik neredeyse yoktur. Köy ve beldelerin özellikle genç ve yetişkin erkeklerinin göçten başka şansları yok”tur.

“Neden buraya yerleşmişler? Zamanında yerleştiğinde köylere yerleşmişler. Öylece köylü kalmışlar. Şehirlere yerleşmiş olsalardı bizim gençlerimiz de Avrupa’ya gitmezlerdi. Devlet dairelerine yerleşirlerdi.” (31 yaşında, 11 yıllık evli)

“İş yok, eşimle beraber çalışsaydık gurbetlik olmazdı. Bizim topraklarımız susuz, 5-6 senedir çok zordu. Burada sanayi yok. Gündeliklik bile yok.” (40 yaşında, 22 yıllık evli).

Bazı kadınlar eşlerinin başlangıçta özellikle Konya merkezde çeşitli işler denediklerini ancak bu işlerden elde edilecek gelir ile bir yaşam kurmanın zorluğunu gördükten sonra göçe karar verdiklerini anlatmaktadır. Diğer yandan göçe dahil olan erkeklerin eğitimleri ve becerileri sınırlı olduğundan iç göç sonucu dahil olabildikleri sektörlerde düşük ücretli işler bulabilmektedir ve bu ücretlerle de ev-bark sahibi olabilmeleri imkansızdır.

“4 erkek kardeşim var. Bir tanesi Avusturya, bir tanesi Kanada, bir tanesi de Almanya’da. Bir tanesi de bekâr, burada... Dediler ‘ne kadar çalışsak, buranın şartları çok iyi değil. Küçüklüğümüzden beri çalışıyoruz, bir yere ulaşamadık’ dediler. ‘Karın tokluğuna çalışıyoruz’, dediler. ‘Oraya gidince, oranın hakları daha iyi oluyor. Sigortaları, çocuk paraları.. Hayat daha güzel orda yani. Bir sene gidiyorsun, bir araba alıyorsun. Burada yıllarca çalışıyorsun, bir ev alamıyorsun’ diyerek göç ederler.” (35 yaşında, 15 yıllık evli).

Hanife'nin Avrupa ülkelerindeki sosyal haklara yaptığı vurguya görüşülenlerin çoğu katılmaktadır. Sigorta, çocuklar için verilen ek ödenekler ve iyi yaşam koşulları görüşülen kadınlarca göçü meşru ve gerekli kılan nedenlerin başındadır.

“Buradaki Avrupa imajı iyi. Oradaki sosyal hayat daha iyi. Çalışsan da çalışmasan da bakıyorlar. Çocuk başına para veriyorlar. Ama yasal olursa. Gölyazı'nın %60'ı orada. İsviçre, Almanya, Fransa, Norveç, Hollanda, Avusturya” (40 yaşında, 22 yıllık evli).

Avrupa'ya göç eden erkeklerin ve ailelerinin bölgede yarattığı gösterişli tüketim eğilimleri bölgede gençleri göçe heveslendirmektedir. Belde ve köylerde daha iyi bir yaşamın olabileceğine dair örnekler yoktur. Böylece daha iyi bir gelecek için bir yolunu bulup yurt dışına gitmek, gençlerin temel amaç ve beklentisine dönüşmektedir. Bu konu saha çalışmasının yapıldığı köy ve beldelerde çalışan öğretmenlerin de dikkatini çekmiştir. Öğretmenlerin velilere “bu çocukların kafasından Avrupa fikrini çıkarın, aksi takdirde okumayacaklar” diye uyarıda bulunduğu görüşülen kadınlarca aktarılmıştır. Bunun önemli bir nedeni yukarıda değinildiği üzere bölgede yaşanan işsizlik ve/veya mevcut işlerin düşük ücretli oluşudur. Ancak saha çalışmasında gözlemlendiği üzere daha evvelden yurt dışına gitmiş olanların köy ve beldelelere yaptırmış oldukları evler, izne geldiklerinde kullandıkları arabalar ve rahat para harcamaları gibi nedenlerin de gençleri etkilemekte olduğu gözlenmiştir.

“Hava atarlar. Parayı şapur şapur harcarlar, arabaları var. Her şeyler alırlar. Ama işte gençlik cahillikten hevesleniyor. Bunlar bunu yapıyorlar, biz niye gitmiyoruz? Biz de gideriz, biz de aynı şeyi yaparız, deyince herkes gidiyordu.” (35 yaşında, 11 yıllık evli).

Gösterişli tüketimden sadece genç erkekler etkilenmemektedir. Benzer şekilde bu durum genç kadınları da etkilemekte ve yurt dışına gitmiş ve/veya gitme potansiyeli yüksek erkeklerle evlenmek istemektedirler. Hatta bazı durumlarda erkekler göç etmek istememekte, ancak kadınlar eşlerini göç etmeye zorlamaktadır. Bir ev, araba, çocuklar için daha iyi bir gelecek için eşler göçe zorlanmakta, hatta bazen sadece komşuda olan bir tül perde bile göç için motive edici olabilmektedir:

“...Çevremdeki herkes yurtdışındaydı ve onlara bir özentim vardı. Doğru söyleyeyim eşimin değil, benim çok özentim vardı. Ki maddi durumumuz kötü değildi. Kendi yağımızda kavruluyorduk. Acaba daha iyisine ulaşabilir miyim? Karşımdaki insanların güpürlü perdeler takması, koltuk almaları, kanepeler almaları bana çok iyi maddi durumları varmış gibi geliyordu.” (37 yaşında, 13 yıllık evli).

Göçün nedenlerini görüşülenlerin tanıklıklarıyla ele aldıktan sonra göç sürecinin nasıl gerçekleştiğini inceleyecek olursak, 1990 sonrası Avrupa ülkelerine göç için kullanılan birkaç yol vardır. İltica etmek, kaçak gitmek, yakın aile üyesinin daveti ile gitmek, etnik cemaatin yardımı ile oralı bir kadınla evlilik yaparak gitmek temel olarak izlenen yollardır. Göçün üç kuşaktır sürmesinde daha evvel gitmiş olan akraba, yakın tanıdık

desteği önemli kolaylaştırıcı rol oynamaktadır. Gidilmek istenen ülkede bulunan yakınlar kimin, nasıl, ne zaman gideceğini belirlemektedirler. Yaşadıkları ülkenin sistemini, uygulamalarını ve açık noktalarını bilen akraba ve yakınlar gerekli düzenlemeleri yaparak gençlerin göç sürecinde ciddi boyutta destek olmaktadır. Davet mektubu gönderme, turist vizesi ile çıkarma ya da “anlaşmalı evlilik” için aday bulma en sık geliştirilen uygulamalardır. Tüm bu süreçte gerekli olan paranın temini, göçün gerçekleşmesi halinde gidilen ülkede kalma ve kaçak ve/veya kaçak olmayan işlerde çalışma süreci yine aynı grupların yardımı ile organize edilmektedir.

“O zaman Shengen vizesi direk alınıyordu. Babam para verdi, aldı. Önce Norveç'e gitti, oradan Danimarka, oradan da İsviçre'ye gitti ve iltica etti. 7 sene sonra işçilik hakkı verdiler, 1992'de.” (54 yaşında, 31 yıllık evli).

Bazen akraba ve tanıdıkların desteği ile bu tür düzenlemeler olmadan da kaçak çıkışlar yapılmaktadır. İzlenen yollardan biri de bir tırla kaçak Avrupa ülkesine gitme ve o ülkede yaşayan yakınlarla ulaşma olabilmektedir. “Anlaşmalı” evliliği de yine yakınlar düzenlemektedir. Kadınların anlatılarına göre, Avrupa ülkelerinde bazı kadınlar özellikle göçmenlerin olduğu, yaşadığı, çalıştığı yerlere gitmekte, belirli miktar para karşılığı evlilik yapabileceğini söylemekte ve süreç başlamaktadır.

“97-98 gibi İsviçre'ye gitti. 6 ay orda kaldı, sonra kaçak olarak Almanya'ya geçti. Yine tanıdıklar yardım etti. Orda da polis yakalayıncaya döndü geldi. 9 ay evde kaldı, ben o arada yine hamile kaldım. İkinci oğlumun doğmasına bir hafta kala bu sefer de Danimarka'ya gitti. Orda dayısı bir kadın bulmuş, kadını almış gelmiş. Burada kocamı da aldılar, nikah kıydılar. Kocamın nikahını öyle izledim.” (33 yaşında, 12 yıllık evli).

Görüşülen kadınların deyimiyle Avrupa ülkelerindeki “işsiz” ve “parasız” kadınlar bu tür evliliği para kazanmak için istemektedirler. Avrupa ülkelerindeki bu yoksul ve ihtiyaç sahibi kadınlar genelde göçmenlerin çalıştığı kahveler veya restoranlara uğrayıp evlenme konusundaki niyetlerini belirtmektedirler. Aynı yöreden yakın akraba ve tanıdıklar Avrupalı kadınlarla kimin evleneceğini ve kadının evlilik karşılığı talep ettiği parayı karşılamaktadırlar. Bazı durumlarda kadınların daha fazla para kazanmak için boşanmaya yanaşmadıkları belirtilmiştir.

“Ablaları davetiye gönderdiler. Kabul edildi. (Turist) Vizesi çıktı, gitti. Orda işinin olması için, mecburen bir bayanla evlenecek, ama öyle bir evde yaşanmayacak. Anlaşmalı evlilik.

Ablalar mı buldu eşinin kiminle evleneceğini?

Yok, dükkana gelip gidiyormuş kadınlar. Eniştesi araya girmiş. Zaten dil yok, İngilizce yok, nasıl anlaşacak. Anca öyle anlaşmalı olur.” (39 yaşında, 24 yıllık evli).

Bir diğer yol da iltica etmektir. Çalışmanın yapıldığı belde ve köyler etnik olarak Kürt kökenlidir. Zaman zaman Kürt kimliği göçmenlerce bir göç stratejisi olarak kullanılmaktadır. Bölgede yaşayanların Kürt kimliği siyasi olmaktan ziyade kültürel özelliklere dayanmaktadır. Kendilerinin Güneydoğu'daki Kürtlerden farklı olduklarını şu şekilde ifade etmektedirler: “Biz Güneydoğudaki Kürtler gibi değiliz. Biz 200-300 yıl önce buraya gelip yerleşmişiz. Biz devleti seven Kürtleriz”. Diğer yandan etnik cemaat Kürtçe konuşmaya devam etmektedir. Araştırmanın yürütüldüğü belde ve köylerde yoğun sosyal ilişkilerin egemen olduğu evlilik pratikleri ve sosyal ilişkiler açısından kapalı cemaat özelliklerinin görüldüğü küçük bir etnik grup olarak yaşamaktadırlar. Bölgeden 1980 sonrası siyasallaşmaya başlayan Kürt kimliğini bir göç stratejisi olarak kullanarak Avrupa ülkelerine iltica etmeyi deneyenler olmuştur. Fakat yine kadınların aktardıklarına göre, bu denemeler Avrupa ülkelerindeki yetkililerce pek inandırıcı bulunmamış ve dolaşısıyla göçmenlerce yaygın olarak kullanılamamıştır.

Evlilikte Yaşananlar

Görüşülen kadınların yaşam döngüleri birbirine çok benzerdir. Kadınlar genç yaşta tanıdık, akraba ya da yakın köyden aynı etnik cemaatten birisiyle evlendirilmekte, kısa süren birlikte yaşama deneyiminin ardından eşleri Avrupa'ya gitmektedir. Kadınların evlilik yaşı düşüktür, genellikle 15-19 yaş arası evlenmektedirler. Evlenme çoğunlukla “imam nikahı” ile gerçekleşmektedir. Resmi nikahın nadiren gerçekleştiği durumlarda da eşin göçe dahil olabilmesi ve/veya göç ettikten sonra göç edilen ülkede kalma ve iş bulabilme yollarını deneyebilmesi için resmi nikah boşanma yoluyla sona erdirilmektedir.

“22 senedir evliyim. 16 yaşında evlendim. 17’de anne oldum. İmam nikahlıyım eşimle. Buranın adeti böyle. Boşanmaya girmemek için.”

Çiftler evlendiğinde damadın ailesinin evine yerleşilmekte, gençler geniş aileyle birlikte ve onların kontrolünde yaşamaktadırlar. Genç erkeklerin göç etmesine ilişkin karar çoğunlukla birlikte alınmaktadır. Tam bir karar alma ya da karar alma sürecine katılmaktan söz etmek zordur. Her ne kadar kimi zaman kadın erkeği göç etmesi konusunda teşvik etse de, çoğu zaman erkeğin kararını onaylamak ya da kendi deyimleriyle “izin vermek” durumunda kalmaktadır. Bazı durumlarda kadının aile üyelerinden biri/birkaçı yurt dışındadır ve gidiş için gerekli düzenlemeler onlar tarafından yürütülmektedir. Görüşülen kadınların göç sürecine, göç edebilme yolları ile gidilen ülkenin kurallarına dair oldukça bilgili oldukları da gözlenmiştir.

Genç erkek göç ettikten sonra kadın, eşinin ailesi ile yaşamaya devam etmektedir. Yıllar geçtikçe kadınlar yasal statüsüne göre değişen aralıklarla Türkiye'ye ziyarete gelen eşlerinden çocuk sahibi olmaktadır. Kocalarının ailesindeki yaşlıların bakımından ve ev işlerinden kadınlar sorumlu olmaktadır. Konuşulan tüm kadınlar eşleri göç ettikten sonra yalnızlık kadar, eşlerinin ailesinin evindeki kötü davranışlar ve ağır iş yükünden zorlandıklarını belirtmişlerdir. Eş olmadan eşin ailesi ile yaşamamanın, o eve ait bütün sorumlulukları üstlenmenin hizmetçilikten çok farklı olmadığı çoğunlukla kadınlarca dile getirilmektedir.

“Kayınvalidemle oturuyordum. Ama nasıl oturdum, sanki bir hizmetçi gelmiş eve, ben evlenmemişim de bunlar karınlarını doyurmak için bir hizmetçi getirmişler. Bir bakıcı getirmişler. Davranışları öyleydi. Mesela kadın (kayınvalide) sabah erkenden gelirdi. ‘Sen niye erken kalkmadın, bunu yapmadın, bu çocukların yatağını toplamadın, benim sobamı yakmadın’ derdi. Ben yaptıkça kadın benim üzerime geliyordu. Buna alıştı, bu rahatlığa alıştı. Çamaşır yıkıyor, ekme yapıyor, yemek yapıyor. Yani hanım oldu, hanım ağa oldu. Benim sonradan aklım başıma geldi. Ama iş işten geçti, ben çok ezildim.” (43 yaşında, 23 yıllık evli kadın).

Eşler Avrupa ülkelerinde çalışma izni elde edebilmek için Avrupa ülkelerinden kadınlarla “anlaşmalı” evlilikler yapmaktadır. “Anlaşmalı” evliliğin “gerçek” evliliğe dönüştüğü durumlarda ya da “anlaşmalı” evliliğin karşılığı olan parayı biriktirmek için ya da çalışma ve vize şartlarına bağlı olarak göçmen erkek izinler dışında hatta bazen izinlerde dahi gelmemektedir.

“Eşim Avrupa'ya gittiğinde aileyle kalıyordum. İlk evlendiğimizde 5 yıl hiç gelmedi. Maddi durumdan dolayı gelmedi.” (36 yaşında 14 yıllık evli kadın).

Misafir Kocalar

“Bizim eşlerimiz misafir gibidir, bizimle yatıp kalkmazlar, bir gece bile kalmazlar. Gelirler borçlarımızı öderler. Onun kuması gavur (el-tisini işaret ediyor) benimki Türk ama ikimizin de kocası koyumuza girmiyor 15-20 senedir. Bizim kocalar ölmüş gibi.”(50 yaşında, 35 yıllık evli).

Kadınların ifadesi ile eşleri yurt dışında kalabilmek için en yaygın olarak “anlaşmalı evlilik” yöntemini kullanmaktadır. Genel olarak kadınlar bu evliliğin “sahte/gerçek olmayan” evlilikler olduğuna inanmaktadır. Öte yandan kendi evlilikleri de “hayali” gibidir. Yılda ya da birkaç yılda bir, çok kısa süreliğine gördükleri, “misafir koca”larla evliliklerini sürdürmektedirler:

“...Zaten 8 aylık evliydik gittiği zaman. Birbirimizden daha bir şey anlamamıştık ki. Daha birbirimizin huyunu bilmiyoruz. Gerçekten öyle... Bunu seviyor, bunu sevmiyor diyemem. Misafir gibi geliyor, misafir gibi gidiyor.” (47 yaşında, 29 yıllık evli).

Anlaşmalı olarak yapılan evlilikler bazen gerçek evliliğe dönüşmekte hatta bu eşler izne yabancı eşleriyle beraber gelmektedir. Bu durum kadınların onurunu zedelemekte, acı çekmelerine yol açmaktadır.

“Var, dostu var biliyorum gelince yanında getiriyor. Alışmışım daha doğrusu. Çok zordur. Çekilmez, ama katlanıyorsun. Alışmışsın, alışmak için kendini zorluyorsun. Gelince aynı evde kalıyoruz. O da bi-

liyor benim onun eşi olduğumu. Çekilecek dert değil.” (47 yaşında, ilkökul mezunu, 2 çocuklu, 23 yıllık evli).

Selma'nın ifadesi ile koca evinde yaşamak hiç de kolay değildir zira kayıinvalideler “sanki ikinci koca” gibidir. Günlük hayatlarında kayıinvalideleri tarafından davranışları kontrol edilmekte, eşleri geldiğinde de kayıinvalidelerinin müdahalesi sürmektedir:

“Zaten beni kocayla değil kayıinvalidıyla evlendirmişler, ben öyle düşünüyorum. Eşim geldiğinde kıskanıyor. Mesela yanına oturduğumda, başka oturacak yer yok mu diyor. Ben bir sene bekliyorum. 1 senede bir ay. Onu da bize çok görüyor.” (33 yaşında, 12 yıllık evli).

İfade edilen tüm zorluklara rağmen, eşlerinin göç ettiği ülkede “anlaşmalı” evlilik yapması doğal karşılanmaktadır. Hatta anlaşmalı evlilik olmasa bile kadınlar eşlerinin yurt dışında kendilerine sadık olmayacağını düşünmekte, bunu da doğal kabul etmektedirler. Anlaşmalı evlilik yolu ile eşin yurt dışında kalışı, ücretli bir işe girişi, düzenli izinlere gelebilmesinin yolu açıldığından bu bir strateji olarak görülmekte ve bu konuda destekleyici olmaktadır. Aksi halde yani onaylamasalar da yapabilecekleri çok bir şey yoktur.

Kadınlar, çoğunlukla dini nikahlı olarak evlendikleri için yasal bir hakları yoktur. Hatta çocuklar baba üzerine kayıt edilmektedir. Sonraki yıllarda babaların çocuklarını da götürebilmesi için bu yol izlenmektedir. Böylece kadın hem evliliği üzerinde hem de çocukların üzerinde hak iddia edememektedir. Çoğunlukla ilkökul eğitimidirler, çevrede çalışabilecekleri iş yoktur. Zaten kadınların çalışması çevrede “hoş” karşılanmamaktadır. Bu durumda yapabilecekleri tek şey baba evine geri dönmektir ki bu da istenen bir durum değildir. Zira bu durum sadece onların deneyimlediği kişisel bir deneyim değildir. Pek çok kadın bunu kabul edip, evinde oturuyorsa onların da oturması beklenmektedir. Ayrıca baba evine dönmek ancak çareler tükendiği noktada düşünülmektedir. Ancak bu noktada birden fazla çocuk sahibi olduğundan çocuklarla birlikte baba evine dönmek mümkün değildir.

Tüm sayılan nedenler kadınların kocalarının anlaşmalı evlilik yapmasını, bu evlilikten çocuk sahibi olmalarını ve karılarından ayrı oldukları için başka kadınlarla ilişkiye girmelerini kadınların gözünde anlaşılır ve tahammül edilir hale getirmektedir. Bir kadının yalnız kalabileceği, eşini 5, 10 hatta 10 yıldan da uzun süreler beklemesinin “doğal” olduğunu ancak bir erkeğin yalnız kalmasının “doğal” olmadığını düşünmektedirler. Kendileri de eşleri gibi davranırlarsa başlarına neler gelebileceğinin de farkındadırlar. Aksi olsa ne olurdu diye sorduğumuzda Hayriye'nin cevabı durumu özetlemektedir:

“Yani beni kapının önüne bırakırdı. Kapının önüne de koymazdı. Benim oğlan benim alnıma bir tüfek dayardı.” (47 yaşında, 24 yıllık evli).

Her ne kadar durumu kabullenmiş olsalar da eşlerini başka bir kadınla paylaşmak kadınlık onurlarını zedelemektedir. Özellikle daha genç olan kadınlar bunu daha rahat ifade etmektedir.

“Erkek olsam, Avrupa’da yaşasam ben de yapardım, kızamıyorum da ama kıskanıyorum ben de kadını. Soğuk olmamda bunun da etkisi vardır mutlaka. Bütün erkekler bir kalleslik yapıyorlar.” (31 yaşında, 12 yıllık evli).

Fedakâr anne-Fedakâr eş

Kadınlar yaşadıkları zorluklara katlanmalarının nedeni olarak annelik rollerini öne çıkarmaktadırlar. “İyi,” “fedakâr” anne olmak yukarıda değinilen her türlü zorluğa çocuklar için katlanmayı gerektirmektedir. Kadınlar eşlerinden ayrı, kayınpeder/kayınvalide ile yaşamaya, “anlaşmalı” evlilikten kaynaklı zorluklara, çocuklarının geleceği, onların eğitimi, iyi meslek edinmeleri için katlandıklarını ifade etmektedirler:

“...Çocuklarımı okutacağım, evlendireceğim. Kendimi sadece çocuklarıma verdim. Hayatımı onlara verdim. 5 yıldır köyden Konya’ya geldim, oğlan burada liseye gitti.” (47 yaşında, 23 yıllık evli).

Genellikle eşler geride kalan aileye belirli miktarda para göndermektedir. Gönderilen para yaşanan yere göre değişmektedir. Geride kalan aile köyde yaşıyorsa daha az para, Konya’da yaşıyorsa daha fazla para gönderilmektedir. Şehirde yaşam giderleri ve çocukların eğitim giderleri –dershane gibi- artmaktadır. Bu nedenle şayet aile Konya’ya gitmişse bu bir başarı olarak görülmekte ve kadınlar çocuklarını okutabildikleri için mutlu olmaktadır. Tüm zorluklarıyla böylesi bir ilişkiye dayanmanın, kendilerini feda etmelerinin karşılığında çocuklarını okutabildilerse emeklerinin, katlandıkları zorlukların boşa gitmediğini, “başarılı” olduklarını düşünmektedirler:

“Kocam dedi, ‘Çocukları Konya’ya götür, çocuklarım okusun’. Kırada oturduk önce, sonra kaynım kooperatif yapıyordu. Kooperatife girdik. Onda da olmadı, burayı aldı işte.. ‘Ben gittim ama siz gelmeyin’ dedi. ‘Aman siz orda okuyun, çalışın, adam olun, bizim gibi rezil olmayın’ dedi. Aslında ilk gittiğinde istiyordu ama sonra istemedi. ‘Burada şartlar zor’ dedi. ‘Buranın durumu iyi değil’ dedi. ‘Siz en iyisi orda okuyun, daha iyi olur’ dedi.” (48 yaşında, 27 yıllık evli).

“Bir hiç uğruna harcanan hayat” algısına katlanmalarını sağlayan çocuklarının eğitimi ve meslek sahibi olmasıdır. Çocuklar okumazlarsa kadınlar tüm katlandıkları güçlüklerin boşa gittiğini düşünmektedirler.

“Eşim de emekli olsa gelse, bir köşeye oturturum onu da. O zaman da alışamam belki. 25 senedir bekâr yaşamışım, kaldıramam 50 yaşından sonra. Büyük oğlan diyor ki: ‘Baba emekli ol, git.’ Ben de: ‘Yok’, diyorum. Kalsın orda. Bu yaştan sonra ne yapayım. Ama çocukların hatırı var. Gelirse de, kapıda bırakamam. Dileğim, bu yaştan sonra kimseye muhtaç olmayayım. Çocuklarımı okutamadım. O ezikliği yaşıyorum.” (39 yaşında, 25 yıllık evli).

Her ne kadar çocuklar için katlanılsa da böylesi bir evlilik deneyimi kadınlar için çok zordur. Bir eşten çok “çocukların babası” olarak gördükleri erkekler “çocukların hayatına” bırakılmayacak, yaşlandıklarında onlara bakılacaktır. Diğer yandan kadınlar durumu anlatırken doğallaştırmaya çalışmakta, ancak yine de çok zor bir deneyim olduğuna değinmektedirler:

“Görücü usulüyle evlendim. 8 ay nişanlı kaldım sonrada evlendim. Evlendikten sonra da eşim Avrupa’ya gitti. 8 aylık evliydim, hamileydim gitti. İşçi olamadı, işçi olmak için evlendi. O bayandan bir çocuğu var. O bayanı da iki sene sonra bıraktı. Sonra da dostları oldu. İzne gelip gidiyor. Yani aslında çekilmeyecek bir durumdur. Ne bileyim sevgisiz kalıyoruz, araya soğukluk giriyor. Çocuklar babasız ve şefkatsiz büyüyor. Hem annelik yapıyorsun, hem babalık yapıyorsun. Bütün yük senin omuzunda oluyor.” (47 yaşında, 24 yıllık evli).

Kadınlar tarafından bu tür güçlülere dayanabilme birkaç şekilde açıklanmaktadır. Kadınlar bu noktada gelenek-örfe vurgu yapmakta, etnik kimlikleri de gelenek ve örfle ilişkili olduğu noktada dile gelmektedir. Kadınlar böylesi zor bir deneyime ancak “Kürt kadınlarının” dayanabileceğini belirtmektedirler. Kadınların ifadesi ile “Türk kadınları” mutlaka eşleri ile giderler ya da başta gidemeseler dahi kısa süre sonra eşlerinin yanına giderler. Gidemeseler de beklemezler. Ancak Kürt kadınlarının fedakâr olduğunu, çocukları için bu duruma katlandıklarını ve beklediklerini ifade etmekte. Bu nedenle daha evliliğin başında resmi nikah olmadan, küçük yaşta, çoğunlukla akraba ve/veya tanıdık yine Kürt cemaatinden birisi ile evlenmek ve sonra da eşin göç edebilmesi için anlaşmalı evliliğe izin vermek, eşin ailesi ile birlikte yaşamak ve eş dönünceye kadar eş beklemek ancak Kürt kadınlarının yapabileceği bir fedakarlık olarak görülmektedir.

“Gelenek olmuş tabii. Burada kimin kapısını çalarsan çal, inan evde bir gelin vardır kocası olmayan. O, o evin gelini değil, affedersin hizmetçisidir! Bayram geliyor, bayram bilmiyoruz, oruç geliyor, oruç bilmiyoruz, acı gün gelir, acı gün bilmiyoruz, mutlu günü beraber paylaşamıyoruz. Ben daha sana neyi sayayım. Olmadıktan sonra, hiç olmasın daha iyi. Bazen diyorum ölmüş olsa, millet acır der ki bu kadın kocasız.” (33 yaşında, 12 yıllık evli).

Telefonun Ucundaki Baba

Kocanın yurt dışına gitmesi, anlaşmalı evlilik yapması, uzun süreler gelmemesi kadın için ancak çocuklar uğruna katlanılan bir fedakarlık olarak ifade edilmektedir. Kadınlar kendilerini fedakar anne olarak algımlarken, babaları “telefonun ucundaki baba,” “izin babası” olarak görmektedirler. Kadınlarca baba-çocuk ilişkisi oldukça sorunlu gözükmektedir. Bu ilişkiyi belirleyen temel değişkenin evlilik süresi olduğu gözlenmiştir. Bununla kast edilen kocanın göçe dahil olduğu zaman kaç yıllık evli olduğu, çocukların olup olmadığı, çocuk varsa kaç yaşında oldukları ve Avrupa’da gerçekleşen “anlaşmalı” evlilikten çocuk olup olmaması Konya’da geride kalan çocukla göç eden baba arasındaki ilişkinin dinamiklerini belirlemektedir.

Konya'da eşleriyle uzun süre beraber yaşamış babaların geride kalan çocuk ve eşlerle daha fazla ilgilendikleri ve ilişkilerinin daha iyi olduğu gözlenmiştir. Bu babalar “anlaşmalı” evlilikler yapmış olsalar dahi eş ve çocuklarını takip etmekte, çocukların eğitimini önemsemekte ve genellikle çekirdek ailesini kente taşımaktadır. Daha evvel de-ğiniildiği üzere kentte yaşamak daha pahalıdır ve bunun için bu kararı maddi konulardan sorumlu olan eşin vermesi gerekmektedir. Diğer yandan evlenir evlenmez ya da evliliğin ilk yıllarında giden babaların babalığı öğrenememiş oldukları gözlenmiştir. Hem çocuklar babalarını pek bilmemekte, hem de babalar baba olmayı öğrenememektedir. Babalık öğ-renilen bir ilişki tarzı olduğundan babalar ile çocuklar arasında genellikle yakın bir sevgi ilişkisi gelişmesinde iki taraf da zorlanıyor görünmektedir.

“Büyükle pek anlaşamıyorlar. Aralarında sevgi yok o yüzden. Onu da suçlamıyorum ama bir uğraşta vermiyor. Çocukta bir saatten sonra soğuyur zaten. 8 yaşından sonra bir baba çıkıp geliyor. Sürekli bana alışı. Ben üç aylık hamileydim o gittiğinde.”

Çocuklar için babaların anlamı “sembolik”tir. Süre uzadıkça kadın için nasıl evlilik “hayali”; eş “sembolik” bir hale gelmekteyse, çocuklar için ise babaları “telefonun ucun-daki adam”a dönüşmektedir.

“Çocuk iki buçuk yaşındaydı, şu an 10 yaşında. Çocuğumun yüzünü hatırlamıyor. Bu çocuk ‘baba’ diyecek ama zorunluluktan diyecektir. Öyle mi değil mi? Kızım birinci sınıfa gidiyordu, şimdi 14 yaşında. Çocuklarla bir çatışması olacaktır. Baba diyeceklerse zorunlu baba diyecekler. Baba da soğumuştur.” (37 yaşında, 13 yıllık evli kadın).

Hem kadın hem de çocuk için babanın yokluğu zaman içinde alışılan, kabullenilen bir duruma dönüşmektedir. Kadın ve çocuğun gündelik yaşamın tüm zorluklarıyla beraber mücadele etmeleri ve erkeğin dışarıda kadın ve çocuğun bilmediği, dahil olamadığı ikinci bir hayata sahip olması hem çocuk hem de kadın için erkeği “para gönderen kişi”ye dönüşmektedir. Gündelik yaşamda kadın ve çocuk için erkeğin en temel etkisi, gönderdiği paradır. Bu durumda hem çocuk, hem de kadının tek beklentisi paranın devamlılığının sağlanmasıdır, görüşülen kadınlar erkeklerin az da olsa para göndermeyi her koşulda sür-dürdüklerini belirtmektedir.

Baba arada sırada izne gelmekte, ancak baba çocuk arasında düzenli bir paylaşımın olmaması çocuk için izne gelen babaya alışmayı zorlaştırmaktadır. Kadın ve çocuk arasında çok yakın bir ilişkinin olması, annenin yaşadığı zorlukları çocuğun gözlemesi de çocuğun babadan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Çocuğun kafasında her türlü fedakârlığa katlanan anne ve anneye bu zorlukları yaşatan, gündelik yaşamında yer almayan, ilgisiz baba algısı oluşmakta, bu algı da zaten çok zor koşullarda sürebilecek olan baba-çocuk ilişkisini daha da güçleştirmektedir. Annelerin, çocukların baba algısında ve babalık ilişkisinin kurgulanmasında ne denli etkili olduğu bilinmektedir. Kadınların farklı zorluklar yaşadığı göç deneyimi annelerin “baba-çocuk” ilişkisindeki kurguda her zaman olumsuz olmasa dahi, olumlu rol oynamamalarına neden olmaktadır. Baba-çocuk iliş-kisinde çok önemli olan annenin kolaylaştırıcı rolüne genel olarak rastlanılmamaktadır.

Kadınlar ve çocukların çok yakın oldukları bu ilişkide erkek, kadınların ifadesiyle “dış kapının mandalı” olarak görülmektedir:

“Zaten çocuk da bilmiyor babasını, o bile sıkılıyor. Fazla kaldı mı diyor ‘Anne; bu ne zaman gidecek?’ Ben de diyorum; giderse para bize nerden gelecek. Sadece para için yani, yoksa evlilik olarak, baba olarak bir şeyi yok. Şimdi çocuk karnesini aldı haberi yok. Gittiğinden beri, bir senede doğru dürüst konuşmadık. Neyse zaten ben de istemiyorum. Benimle konuşmasın. Kendi çocuğuyla da konuşmaz.” (35 yaşında, 11 yıllık evli).

Öte yandan kadınlar babaların sorumluluklarını yerine getirmelerinde “babalık” hislerinden çok toplumsal baskının rol oynadığını belirtmektedirler. Erkeğin Konya’daki küçük kapalı çevre ve ailenin, göç edilen yerdeki hemşehrilerinin baskısı olmasa, maddi sorumluluklarını yerine getirip getirmeyeceği sorgulanmaktadır.

“Zorunlu” güçlenme

Başlangıçta olmasa bile yalnız kalınan sürenin planlanandan çok daha uzun sürmesi, aile, ev ve çocuk sorumluluklarının üstlenilmesi kadınları zorunlu olarak güçlendirmiş gözükmektedir. Fatma’nın dediği gibi “Sonradan öğreniyorsun. Yavaş yavaş her şeyi yapmayı öğrendim. Tek başımıza ayakta durmayı beceriyoruz”. Özellikle yaşı daha genç kadınlar için yalnız yaşama başlangıçta hiç kolay değildir. Üçüncü kuşak genç kadınlar daha uzun eğitimlidir ve artık yavaş yavaş erkek ailesi ile birlikte yaşamak yerine çekirdek aile olma yolundadırlar. Ancak güçlükler onlar için de sürmektedir.

Lise mezunu, 25 yaşında olan Eda da yalnız bir kadın olarak yaşamının güçlüğüne değiniyor ve eşi Avrupa’da olan kadınlara dul kadın gibi bakıldığını bu nedenle her şeye özellikle dikkat etmek gerektiğinin altını çiziyor. Kadınların güçlenmeleri ve sosyal baskıyı daha az hissetmeleri yaş ilerledikçe kazanılan bir deneyimdir. Bu nedenle genç kadınlar başlangıçta daha çok zorlanmaktadır. Köyde bu geleneğin çok yaygın olması, hemen hemen her evde en az eşi yurt dışında olan bir kadın bulunması, köyün etnik olarak homojen olması ve herkesin birbirini tanınması görece daha kolay katlanılır bir deneyimin yaşanmasına yol açmaktadır.

“İlk etapta çok zor oluyor çünkü alışamıyorsunuz. Özellikle bir de çocuk ufaksa, çok daha zor oluyor. Bir de burada eşi Avrupa’da olan kadınla dul kadın aynı kefeye konuluyor. Yani her şeye dikkat etmek zorunda kalıyorsunuz. Dışarı çıkma ve eve girme saatleriniz bile herkes tarafından gözetleniyor. Bu çok büyük problem oluyor. Şimdi buradan kapıdan çıkayım, çarşıya gidene kadar en az 8-10 tane tanıdıkla karşılaşırım. Nereye gidiyorsun sorusunu sormalarına fırsat vermeden, nereye gittiğini açıklamak zorunda kalıyorsun. Çünkü dul görünüyorsun, eşi yanında yok diye düşündükleri için.” (27 yaşında, 6 yıllık kadın, lise mezunu).

Öte yandan köyden kente göçmek kadınlar için istenen bir şeydir. Bu kararın alınması ve kente yerleşme evliliğin daha başarılı ve “sahici” olduğunu göstermektedir. Geride kalan kadın ve çocukların kente göç etmesi, erkeğin geride kalan evliliğe duygusal ve maddi yatırım yaptığını ve yapacağını göstermektedir. Köyde kamusal hayata dair öğrenilebilecek şeyler çok sınırlıdır. Kente gelmek çocukların daha iyi eğitim olanaklarına kavuşması için istenen bir şeydir ve kente gelebilmek kadınlar için bir başarı gibidir. Diğer yandan kentte yaşamak kadınların kendilerine olan güvenlerinin gelişmesi için etkilidir. Ayrıca köyde her ne kadar herkes birbirini tanısa da, genellikle bu tanışıklık kontrolü beraberinde getirmektedir. Hatice'nin ifadesiyle “diğerleri ile arada mesafenin olması iyi bir şeydir”:

“...Burada (Konya'da) kimse seni tam olarak tanımıyor ama orda (köyde) herkes seni tanıyor. Orda eşinin gelip gelmediğini herkes bilir. Herkes bir şeyler anlar. Ama buradakiler kimse anlamıyor. Anlasa da 1-2 ev anlar, kendi kendine sorar, neden gelmiyor eşi acaba diye, o kadar. Ama köy öyle değil, köy insanın içini dışını biliyor.” (35 yaşında, 11 yıllık evli).

Ancak evliliğin üzerinden süre geçtikçe hele çocuklar doğup büyümeye başladıkça kadınların evdeki pozisyonları görece iyileşmektedir. Evdeki büyüklerin bakıma muhtaç duruma gelmeleri, ölümlü koca ile olan ilişkiler ve kocanın ailesine sahip çıkma düzeyine bağlı olarak kadınların evde ve aile ilişkilerinde gücü görece olarak artmaktadır. Özellikle kadının yaşının ilerlemesi ona sosyal ilişkilerde bir alan açabilmektedir.

“Eskiden erkekli bir eve gidemezdik. Tek başına kadın bir çay içmeye bile gidemezsin. O evin erkeği var. Yaş ilerleyince kimse bana bir şey demez diyorum, gidiyorum. Ben gerici bir insan değilim. Ruhsat, tapu, elektrik, devlet işleri, hepsini ben hallederim.” (54 yaşında, 31 yıllık evli).

Bu görece olarak artan güçlenme köyden Konya'ya taşınma, çocukların uzun eğitimi için çaba harcama, mülkiyet alımına karar vermeye kadar genişlemektedir. Bu dinamikleri belirleyen eşin yurt dışında dahil olabildiği iş piyasası, “anlaşmalı” evlilik yapma durumu ve bu evlilikten çocuk sahibi olup olmamaya göre şekillenmektedir. Eşin geride kalan aileyi destekleme, düzenli yıllık izne gelme, çocuk ve eşe sahip çıkma düzeyi ile kadının güçlenmesi arasında direkt ilişki vardır. Eşin düzenli olarak izne gelmesi, telefon ve internet aracılığı ile eş ve çocuklarla görüşmeyi sürdürmesi kadının evliliğini “başarılı” bir evlilik olarak görmesi için yeterli gözükmektedir:

“Eşim buradayken, benim kolum kanadımdı. Mesela ben elektrik, su parası, kiraydı, gelir giderdi, borç morç, o tür şeyleri pek yansıtmazdı bana. Hepsini kendisi hallederdi. Marketten mesela ne olursa olsun, bazen beraber giderdik ama genelde o kendisi giderdi. Tabii o gidince hepsi bana kaldı. Evin hem erkeğisin, hem kadınısın. Hepsi sana bakıyor. Elektrik, su, kira geldi mi bana geliyor. İlk zamanlar bayağı bir zorlandım ama yavaş yavaş yokluğuna alışmaya başlıyorsun. Alışmasan ne yapacaksın?” (35 yaşında, 11 yıllık evli).

Gündelik işleri yapmak, tapuya, okula, fatura ödemeye, bankaya gitmek zamanla öğrenilebilmektedir, ancak çocuklar için babanın yeri ve kendileri için bir eş sahibi olmanın boşluğu her koşulda dolmamaktadır:

“...Nüfusa gitmek, devlet dairesinde iş halletmek, okul kaydı falan... bu işlere alıştığımız için bunlar bize zor gelmiyor ama incindiğimiz yer... yani gerek duyduğumuz yer... çocuklar.. çocuklar babaları varken, neden babasız kalsınlar... Eşim varken, niye eşsizim?” (40 yaşında, 22 yıllık evli).

Evin “hem beyi, hem hanımı,” “hem annesi, hem babası” olmak kadınların “zorunlu” güçlenmelerine neden olmaktadır. Kadınlar gündelik yaşamda zorunda kaldıkları için toplumda “erkek işi” olarak görünen bazı işleri yapmaktadırlar. Bu işleri yapmak kadınların kendilerine olan güvenini arttırsa da, omuzlarında artı yüke neden olmaktadır. Kadınlar artan yük ve sorumluluklarından pek memnun görünmemektedirler.

“Ben kendimi yaşlı hissediyorum. Yaşlı bir kadın gibi. Kendimi o kadar yaşlı hissediyorum ki. Oğlan bir taraftan beni yıprattı. Eşimin olmayışı bir taraftan. Büyük oğlan okumuyor, o bir taraftan.” (33 yaşında, 12 yıllık evli).

Kendi tercihleri dışında artan sorumluluklarının bir sonucu olarak ortaya çıkan kamusal alana katılımlarına bağlı olarak artan özgüvenlerinin kırılma noktasının altını çizmek yerinde olacaktır. Kadınlar “zorunlu güçlenmeleri”nin bedelini, “yalnız kadın” olmanın toplumsal yaşamdaki zorlukları, davranışlarına dikkat etmeleri gerekliliği ve üzerlerinde artan toplumsal kontrol ve baskı olarak deneyimlemektedir.

Sürekli ertelenen kavuşma: “Umut derken hayat bitiyor”

Araştırmanın yapıldığı köy ve beldelerde kocanın yurt dışına gitmesi ve kadının geride kalması durumu üç kuşaktır sürmektedir. Her ne kadar evliliğin başında bu ihtimal bilinse, bazı durumlarda kadının tam desteği alınsa, hatta kadınlar eşlerini göçe zorlayabilseler de, kadınların yaşam hikayeleri incelendiğinde kadınlar bu gerçeği bilmelerine rağmen kendi evliliklerinin başka olacağı umudunu taşımaktadırlar. Kadınlar evliliğin başında olmasa bile kısa bir süre sonra eşin yanına gidilebileceğini düşünmektedir. Genellikle hep bir sonraki sene eşin yanına gidileceği hayal edilmekte, ama bir sonraki yıl hiç gelmemektedir. Evliliğin başında güçlü olan umutları yıllar geçtikçe sönmekte, sonunda hayal kırıklığına dönüşmektedir. 19 yaşında evlenen ve şimdi 48 yaşında olan Meryem her yıl gidebilmeyi hayal etmiş ama gidememiş, eşi her yıl, bir sonraki yıl onu yanına alacağını söylemiş ama bu bir türlü gerçekleşmemiştir.

“Önceden yılda bir kere izne gelirdi yani umutla bekliyorduk. Bizi götürülecek diye. O zaman hayalle geçti. Bugün derken yarın derken süre açıldı. Gezmelere çıktı, kadınlarla çıktı. Oradaki kadınlarla eğlendi, bugün derken, yarın derken bizi götürmedi. Kaldık, öyle de devam etti. Şimdi de askerlik için izne gelemiyor. Asker kaçacağı. Gelmiyor 6 yıldır. Bir telefonla haberleşiyoruz. Biz de unuttuk, bir hayal gibi o.” (43 yaşında, ilkokul mezunu, 23 yıllık evli).

Süre uzadıkça umut kesilmekte ama halen evli bir kadın olma sorumluluğu ve bilinci sürmektedir. Süre uzadıkça “anlaşmalı” evliliğin aslında “sahte” olmadığı anlaşılakta ama bu anlaşıldığı vakit çok uzun süre geçmiş olmakta, bu durumu değiştirmek imkansızlaşmaktadır. Ayşe'nin ifadesiyle:

“Yaşça ondan büyük olmasına rağmen 22 yıldır o kadınla evli. Formalite evlenip ‘3-4 yıl sonra sizi götürüleceğim’ dedi. Hala bizi götürmedi. Ben artık umudumu kestim. Ona karşı bir hissim de yok.” (43 yaşında, 23 yıllık evli).

Bir gün kavuşulamayacağı, eşin yanına gidilemeyeceği, eşin de dönmeye niyetinin olmadığı yıllar geçtikçe kadınlarca anlaşılaktadır. Zamanla çocukların doğması, annelik sorumlulukları kadınların hayatlarını değiştirmek isteseler de, bu değişimi imkansız hale getirmektedir. Erkeğe maddi bağımlılık, toplumsal baskı ve yaşanan çevrede bu deneyimin yaygın oluşu dolayısıyla “normal” kabul edilmesi kadınların bunu değiştirebileceklerine dair inançlarını yok etmekte ve kendilerini çaresiz hissetmelerine neden olmaktadır. Selma'nın dediği gibi “Yani zamanla çocuklar çoğalıyor, koca da bırakılır ama çocukları bırakamıyorsun. Aslında bu hayatı değiştirebilirsin. Belki ben bunları yaşamayabilirdim. Ee, en son anladığımda zaten üçüncü çocuğuma hamileydim.”

Daha genç ve eğitilmiş kadınların farklı davranabilecekleri gözlenmektedir. Onlar kendi anneleri gibi olmayacaklarını ve bu durumu çok fazla sürdürmeyeceklerini ifade etmektedirler. Lise mezunu, 6 yıllık evli olan ve eşi doğma büyüme Danimarka'da olan Yelda bu durumu şöyle ifade ediyor:

“O da gelmezse oturup konuşuruz. Kabul ettin etmedin, etmezse herkes kendi yoluna. Çünkü benim şu anda burada, gerçekten bir duldan farkım yok ki. Gerçekten dul olayım bitsin gitsin, niye uğraşıyorum o zaman? Ne için uğraşıyorum? Senede bir ay gelip burada, çok affedersiniz fahişe gibi benimle birlikte olacak sonra gidecek başkalarıyla birlikte olacak 11 ay. Niye kabul edeyim o zaman bunu? Şu anda deseler ki olmuyor, sen orda ben burada. Bunu kabul etmem asla. Ya geri gelecek, ya ben gideceğim, ya da bitecek. Öyle 30-40 sene annemin yaptığı gibi, onu kabul etmiyorum.”

Diğer yandan kadınlar tüm karşılaştıkları zorlukların kocaları tarafından takdir edilmediğini düşünmektedirler. Kocaları kadınların para ve rahat yaşamak için kendilerinden vazgeçmediklerini düşünmekte ve bunu ifade etmektedirler. Kocasını “anlaşmalı” evlilik yapan ve 7 yıldır eve gelmeyen ve anlaşmalı eşten çocuğu olan Saliha'nın ifadesiyle:

“Şimdi diyor ki bazen ‘sen gençsin niye evlenmedin ben biliyorum’ diyor ‘sen benim paramı bırakmadın. Sen benim paramı, rahatlığı bırakmadın’. Okutmadılar beni. Bugün ben okumuş olsaydım benim hayatım böyle olmazdı. Bir işim olurdu kendi ayaklarımın üzerinde dururdum. Niye bugün oturayım adam da desin ki ‘sen benim param için oturdu’. Yani ne kadar zor bir şey insanın gururuna dokunuyor.”

Genel olarak durumlarının güvencesiz olduğunun farkındadırlar. Resmi nikahlarının olmaması, çocukların baba üzerine kayıt edilmesi, yapılan tasarruflarla alınan mülklerin mülkiyet haklarının kocalarda ve/veya kocanın aile üyelerinden birisinde olması kadınların konumunu kırılgan ve güvencesiz kılmaktadır. Genellikle ikiden çok çocuğun olması baba evine gitmeyi güçleştirmekte, iki-üç çocukla ikinci bir evliliğin yapılması imkansız görülmekte ve durumda uzaktaki eşi beklemekten başkaca bir seçenekleri kalmamaktadır. Kadınlar ciddi boyutlarda gelecek endişesi yaşamaktadırlar:

“Benim şey korkum vardı. Beni maddi olarak perişan etmedi. Rezil olmadım maddi olarak. Benim kafama takılan eşim evlenirse, nikâhım yok. Evlenirse evlenebilir. Hiçbir güvencem yok. Beni bırakırsa, ben ne yaparım. Ben ikinci bir evlilik asla yapamam.” (37 yaşında, 14 yıllık evli, 4 çocuklu).

Bitmeyecek göç

Üç kuşaktır süren yurt dışı göçü bitmeyecek gibi gözükmektedir. Özellikle kuzey ülkelerinde ciddi boyutta Kürt göçmenlerin olması ve kendi aralarında etkin dayanışma ağlarının olması araştırmanın yapıldığı bölgedeki kişilerin göçü iyi bir alternatif olarak görmelerine neden olmaktadır. Söz edilen kolaylaştırıcı faktörler göç sürecinde olası her yolu denemelerine ve üçüncü kuşağı da götürmelerine olanak sağlamaktadır. Çalışmanın yapıldığı beldelerde tüm zorlukları ifade edilse dahi göçe dair olumlu algı ve görüşler bu göçü besler niteliktedir. Genç kızları yurt dışında yaşayan biri ile evlendirmek halen istenen, prestijli bir seçenektir. Bu evlilik yapıldığı vakit kızın hayatının kurtulduğu düşünülmemektedir.

“Daha veriyorlar, daha bekliyorlar, yeter ki orası olsun. Kör olsun ona razılar, topal olsun ona razılar ama buradakine razı değiller.” (33 yaşında, 12 yıllık evli).

Benzer şekilde erkekler de gitmek istemekte ve onlar da gitmek istediği ülkeden anlaşmalı “evlilik” yapmaya heveslidirler. Her ailede en az bir kişi daha evvelden bu sürece katıldığı için bağlantı kurmak ve bir yolunu bulmak mümkün olabilmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Avrupa ülkelerinde 1990 sonrası sınırları korumaya vurgu yapan ulus ötesi göç politikaları, Türkiye’de eşitsiz bölgesel kalkınma ve toplumsal cinsiyete dair kurallar koyan geleneksel aile ve cemaat ilişkileri gibi birbiriyle etkileşim içinde olan etkenlerin Konya’nın bazı belde ve köylerindeki kadınlık-erkeklik ve annelik-babalık deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini incelemiştir. Bu çalışma göç sürecinde evlilik formlarının stratejik olarak hem Türkiye’de hem de Avrupa ülkelerinde nasıl şekillendiği, karı-kocalık ve annelik-babalık deneyimlerinin nasıl yaşandığını geride kalan kadınların ifadelerine yer vererek ele almıştır.

Öncelikle iki farklı ülkenin toplumsal ve ekonomik ikliminde göçten dolayı (Konya’da geride kalan kadın ve çocuklar ve Konya’dan göç eden erkeklerle “anlaşmalı” evlilik yapan Avrupalı kadın) ve doğrudan etkilenen tarafların geliştirdiği ekonomik, çalışma hakkı kazanmaya bağlı ve aile ile ilgili zorluklarla başa çıkma yolları birbiriyle içiçe geçmekte ve birbirini tamamlamaktadır. Geliştirilen başa çıkma yolları bireysel değil, aile ve cemaat ilişkilerini de içine alacak çerçevede deneyimlenmektedir.

Konya’daki kadın geleneksel yapının toplumsal cinsiyete dair geliştirdiği kurallara – ki bu kurallar da dinamikler ve bu süreçten etkilenerek dönüşmektedirler- bağlı olarak eş, anne ve kadınlık deneyimini yaşamaktadır. Burada yansıttığımız resmin iki yanında, bir erkek tarafından hayatları birbirine bağlanan iki kadın vardır. Bu iki kadın arasında bir erkeğin yaşamına dair işbölümünden söz etmek yerinde olacaktır. Konya’daki kadın erkeğin ebeveyn, kardeş ve çocuklarının bakımından sorumlu iken, Avrupa’daki kadın erkeğin yılın büyük bir kısmında günlük yaşamındaki ihtiyaçlarından sorumludur. Bu anlamda erkeğin ortak olduğu iki “aile” ve “evlilik” formunda da erkek toplumda temel erkek rolü olarak kabul edilen maddi ihtiyaçları sağlama rolünü yerine getirmektedir. Karşılığında zamansal ve mekânsal olarak ikiye bölünmüş yaşamında iki kadından belli hizmetler elde etmektedir. Bu bağlamda Konya’daki kadınların Avrupa’daki kadınlar için bazı görüşmelerde “kuma” demesi tesadüfi değildir. Kendileri de böylesi bir işbölümünün farkındadırlar.

Konya’da geride kalan kadınlar bu sürecin yol açtığı tüm zorlukların karşılığında zorunlu olarak toplumsal yaşama katılmaktadırlar. Gündelik işlerin halledilmesi erkeğin yokluğunda kadına düşmektedir. Kadınlar bu sorumlulukları yük olarak görseler ve bu durumdan şikâyet etseler de kamusal alanda belli işleri yapabileceklerine dair özgüvenleri artmaktadır. Bundan dolayıdır ki, biz bu araştırmada “zorunlu güçlenme” kavramını kullanmayı tercih ettik. Güçlenme iradi ve gönüllü olarak yaşanan bir sürecin sonunda ortaya çıkmamakta, istenç ve kontrol dışı bir sürecin doğal sonucu olarak yaşanmaktadır.

Babalık ve annelik toplumsal kurgular olarak bu toplumsal örüntüde farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Söz edilen geleneksel toplumsal ortamda annelik babanın yokluğunda sıcaklık ve şefkat sunan, her türlü günlük derde deva, babaya sadık ve bekleyen fedakâr bir kadın olarak, babalık ise eş ve çocuklarına karşı maddi sorumluluklarını yerine getiren bir erkek olarak ortaya çıkmaktadır. Belli faktörler babalık deneyiminde farklılıklara neden olmaktadır. Örneğin evliliğin başında göçe dahil olan erkeklerin çocukları ile olan ilişkilerinin daha “soğuk”, “mesafeli”, “ilgisiz” olduğu ifade edilmiştir. Diğer yandan göç öncesi evlilik süresi uzun olan babaların, çocuklarını takip ettikleri, onların eğitimleri ile yakından ilgilendikleri, her türlü fırsatta Konya’ya geldikleri sadece çocuklarla değil eşle de daha iyi ilişkilerinin olduğu ifade edilmiştir.

Bu uluslararası sınırları aşan resim başta söz edilen üç etken olan göç politikaları, eşitsiz bölgesel kalkınma ve geleneksel ideolojinin toplumsal cinsiyet ilişkisi ve rollerine etkisi var olduğu sürece devam etmektedir. Tüm zorlukları bilinse, deneyimlense bile erkek çocukları yurt dışına gitmeleri, genç kızlar da yurt dışında yaşayan Konyalı erkeklerle evlenmeleri için teşvik edilmektedir. Bu göç deneyiminin sürmesi Konya’da geride kalan

yerel topluluğun tüm sosyal ilişkilerinin dinamiklerini dönüştürmeye devam etmektedir.

Çalışmanın sonuçları giriş bölümünde değinilen göç politikalarında meydana gelen değişimlerin göçün nasıl deneyimleneceği üzerinde önemli etkisinin olduğunu göstermiştir. Yine çalışmanın bir diğer önemli bulgusu olan göç ve etkilenen aile içi ilişki ve dinamikleri göçün bireysel bir olgu olarak ele alınamayacağına ilişkin literatürü destekler niteliktedir. Göç öncesi ve göç sürecinde aile ve yakın akraba kararı, desteği ile göç gerçekleşmekte ve sürdürülebilmektedir.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Angenendt, S. (1999). *Asylum and migration policies in the EU*. Bonn.
- Bach, R. L. ve Schraml, L. A. (1982). Migration, crisis and theoretical conflict. *International Migration Review*, 16, 320-341.
- Barnum H. N. ve Sabot, R. H. (1975). *Migration, education and urban surplus labor*. OECD Development Center Employment Series Monograph. Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.
- Bock, J. ve Johnson, S.E. (2002). Male migration, remittances, and child outcome among the Okavango Delta Peoples of Botswana. C. S. Tamis-Lemonda ve Cabrera, N. (Eds.) *Handbook of father involvement: multidisciplinary perspectives* içinde (ss. 308-335). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Borjas, G. ve Bartel, A. P. (1977). Specific training and its effects on the human capital investment profile. *Southern Economic Journal*, October, 333-341.
- Burt, R. S. (1992). *Structural holes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cerrutti M. ve Massey, D. S. (2001). On the auspices of female migration from Mexico to the United States. *Demography*, 38, 187-200.
- Curran, S. R. ve Saguy, A. C. (2001). Migration and cultural change: A role for gender and social Networks. *Journal of International Women's Studies*, 2, 54-77.
- Chiswick, B.R. (1980). An analysis of the economic progress and impact of immigrants. National technical information service, No. PB80-200454, US Department of Labor.
- Desai, S. ve Banerji, M. (2008). Negotiated identities: Male migration and left-behind wives in India. *Journal Of Population Research*, 25, 337-355.
- Donato, K. (1993). Current trends and patterns of female migration: Evidence from Mexico. *International Migration Review*, 27, 748-771.
- Donato, K. M., Durand, J. ve Douglas S. M. (1992). Stemming the tide? Assessing the deterrent effects of the immigration reform and control act. *Demography* 29, 139-57.
- Douglas S. M. ve Singer, A. (1995). New estimates of undocumented Mexican migration and the probability of apprehension. *Demography* 32, 203-11.
- Ehrenreich, B. ve Hoschild, A. (2002). *Global women: nannies, maids and sex workers in the new economy*. New York: Metropolitan Books.
- Fernandez-Kelly, P. (1995). Social and cultural capital in the urban ghetto: implications for the

- economic sociology of immigration. *The economic sociology of immigration*. New York: Russell Sage Foundation Press.
- Grieco, E. (1987). *Keeping it in the family: Social networks and employment chance*. Tavistock Publications.
- Hoodfar, H. (1997). The impact of male migration on domestic budgeting: Egyptian women striving for an Islamic budgeting pattern. *Journal of Comparative Family Studies*, 28, 74-98.
- Haris, J. ve Todaro, M. (1970). Migration, unemployment&development: A two-sector analysis. *American Economic Review*, 60, 126-42.
- Hoşgör, A. G. (2008). Kadın vatandaşlık haklarındaki en temel sorun: “Nüfus cüzdanım yok ki!”. *Toplum ve Demokrasi*, 2, 27-38.
- Kastoryano, R. (2007). Ulaşırını Türk milliyetçiliği: Yurtdışında yaşayan Türklerin milliyetçilik tanımı. A. Kaya ve Şahin, B. (Yay. Haz.), *Kökler ve yollar: Türkiye’de göç Süreçleri* içinde (ss. 63-81). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. (2007). Devletler, azınlıklar ve korkunun iktidarı: Euro-Türkler ve Avrupa Birliği. A. Kaya ve Şahin, B. (Yay. Haz.), *Kökler ve yollar: Türkiye’de göç süreçleri* içinde (ss. 221-244). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P. ve Sales, R. (2000). *Gender and international migration in Europe: Employment, welfare, and politics*. New York: Routledge.
- Lee, E. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3, 47-57.
- Lewis, W. A. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *The Manchester School*, 22, 139-191.
- MacDonald, J.S. ve MacDonald, L. D. (1974). Chain migration, ethnic neighborhood formation, and social Networks. C. Tilly (Yay. Haz.), *An urban world* içinde (ss. 226-236) Boston: Little, Brown.
- Piore, M. J. (1986). The shifting grounds for immigration. *The Annals of the American Academy Of Political And Social Science*, 485, 23-33.
- Portes, A. (1981). Modes of structural incorporation and present theories of labour immigration. Kritiz, M.M., Keely, C.B. ve Tomasi, M. (Yay. Haz.). *Global trends in migration: Theory and research on international population movements* içinde (ss. 279-297). New York: Center For Migration Studies.
- Sadiqi, F. ve Ennaji, M. (2004). The impact of male migration from Morocco to Europe on women: A gender approach. *Finisterra*, 39, 62.
- Singer, A. ve Massey, D. S. (1998). The social process of undocumented border crossing. *International Migration Review*, 32, 561-92.
- Spitzer, D., Neufeld, A., Harrison, M. Ve Hughes, K. (2003). Caregiving in transnational perspective: My wings have been cut; where can I fly?. *Gender and Society*, 17, 267-286.
- Todaro, M. P. (1969). A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *American Economic Review* 59, 138-148.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Wallerstein, I. (1979). *The capitalist world Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wood, C. H. (1981). Structural change and household strategies: A conceptual framework for the study of rural migration. *Human Organization*, 34, 338-344.